

แนวทางการเพิ่มระดับความเข้าใจเรื่องกรรมในผู้สูงอายุ The Ways to Increase Level of Understanding of Karma among the Elderly

จูลศักดิ์ ชาญณรงค์¹
Chulasak Charnnarong

บทคัดย่อ

งานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ ประกอบด้วย (1) เพื่อศึกษาแนวทางตามหลักพุทธธรรมเกี่ยวกับความเข้าใจเรื่องกรรม และ (2) เพื่อศึกษาแนวทางการเพิ่มระดับความเข้าใจเรื่องกรรมในผู้สูงอายุ เป็นงานวิจัยคุณภาพ โดยการวิเคราะห์เอกสารงานพระนิพนธ์ที่มีความเกี่ยวข้องกับเรื่อง “กรรม” ของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) และการวิเคราะห์แบบสัมภาษณ์ กับผู้ให้ข้อมูลหลักรวมจำนวน 12 รูป/คน ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิเคราะห์พบว่า

1) แนวทางตามหลักพุทธธรรมเกี่ยวกับความเข้าใจเรื่องกรรม มี 3 ประเด็นหลัก คือ ความเข้าใจในเรื่องของกรรมทั้งกรรมดีและกรรมไม่ดี การให้ผลของกรรม และ หลักหรือแนวทางในการประกอบกรรมดีไปจนถึงพ้นจากกรรม

2) แนวทางการเพิ่มระดับความเข้าใจเรื่องกรรมในผู้สูงอายุ จากสามแนวทางตามหลักพุทธธรรมเกี่ยวกับความเข้าใจเรื่องกรรม ประกอบด้วย แนวทางการเพิ่มระดับความเข้าใจเรื่องของกรรมทั้งกรรมดีและกรรมไม่ดีในผู้สูงอายุ พบว่า ควรมีการส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจความหมายของกรรมให้ครบถ้วนตามความหมายที่แท้จริงของกรรม สำหรับแนวทางการเพิ่มระดับความเข้าใจเรื่องของการให้ผลของกรรมในผู้สูงอายุ พบว่า ควรมีการส่งเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับผลของกรรมว่าเกี่ยวข้องกับเรื่องของการกระทำ เวลาการกระทำกรรม รวมถึงความระดับของความรุนแรงในการกระทำกรรม และ แนวทางการเพิ่มระดับความเข้าใจเรื่องของหลักหรือแนวทางในการประกอบกรรมดีไปจนถึงพ้นจากกรรมในผู้สูงอายุ พบว่า ควรมีการน้อมนำหลักธรรมจากพระอริยสงฆ์ที่ผู้สูงอายุนับถือมาเป็นแนวทางในการประกอบกรรมดีที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุรวมถึงส่งเสริมให้ผู้สูงอายุกระทำดีในส่วนที่กระทำอยู่แล้วให้ถูกต้องและสม่ำเสมอผ่านการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม

คำสำคัญ: สมเด็จพระญาณสังวร หลักพุทธธรรม กรรม ผู้สูงอายุ

¹ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพฯ
Assistant Professor, Department of Political Science, Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University, Bangkok.

Corresponding author e-mail: chulasak@swu.ac.th

ARTICLE HISTORY: Received 6 June 2021, Revised 3 August 2021, Accepted 30 May 2022

Abstract

This research has two objectives which are (1) to study the ways to understand karma and (2) to increase understanding of karma among the elderly. It is a mixed method research using documentary research analyzing Somdej Phra Yanasamvara and Somdej Phra Sangha Patriarch Sakon Maha Sangkharaparinayok's works that are related to the subject of "Karma." Further, content analysis of interviews with twelve key informants are analyzed. The results show that:

1) An approach based on Buddhist principles on understanding karma has 3 main points: Buddhist understanding of karma, yielding of karma, and principles or guidelines for conducting good karma until out of karma.

2) The ways to increase the level of understanding of karma among the elderly from 3 main points to understanding karma. First, the ways to increase the level of Buddhist understanding of karma among the elderly are fostering a full understanding of the meaning of karma in accordance with the true meaning of karma. Second, the ways to increase the level of yielding of karma for the elderly to promote the understanding of the consequences of karma in connection with the subject matter of action, karma action time, including the degree of violence in the action of karma. Third, the ways to increase the level of principles or guidelines for conducting good karma until out of karma for the elderly are inducement the principles from the elder monks adhered as a guideline for conducting good deeds that are suitable for the elderly. It also encourages the elderly to do good in what is already done correctly and consistently through social activities.

Keywords: *Somdej Phra Yanasamvara, Principles of Buddhism, Karma, the elderly*

บทนำ

ความเชื่อเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรมถือว่าเป็นเรื่องใหญ่และสำคัญที่สุดเรื่องหนึ่งในพุทธปรัชญาเถรวาทเพราะวิถีชีวิตของคนทุกคนนับตั้งแต่เกิดจนตายทุกชีวิตจะดำเนินไปในทางดีหรือทางชั่วก็ขึ้นอยู่กับกรรมหรือการกระทำที่ตนทำไว้ทั้งสิ้น ดังพุทธพจน์ที่ว่า “กมฺมุณา วตตตี โลโก” สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม (ขุ.สุ. 25/2530/342, มหามกุฏราชวิทยาลัย. 2536) ด้วยพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญกับบุคคลเป็นอย่างมากกล่าวคือบุคคลทุกคนต่างมีศักยภาพในตนเอง บุคคลจะดีหรือร้ายย่อมขึ้นกับตนเองเพราะตนเองเป็นผู้กำหนดบทบาทชีวิตของตนเอง (พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). ม.ป.ป.)

สังคมไทยแต่เดิมจึงปลูกฝังให้มีความเชื่อในกฎแห่งกรรมจนมีสำนวนว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” และนิยมยกย่องคนดีคือคนที่มีคุณธรรม อย่างไรก็ตามปัจจุบันสังคมไทยมีความเชื่อหรือเรียกว่าความนิยมที่เปลี่ยนไปในเรื่องการให้ความสำคัญเรื่องกรรมที่ลดน้อยลง สังคมไทยได้เปลี่ยนไปเป็นสังคมที่มีความนิยมยกย่องวัตถุ คนดี คือ คนที่มีทรัพย์สินสมบัติมีอำนาจ ทำให้คำว่า “ดี” ในความหมายของสังคม

ยุคปัจจุบันหมายถึง วัตถุ สิ่งของ เงินทองหรือชื่อเสียงเกียรติยศแม้ว่าผู้ที่ได้รับการยกย่องนั้นจะเป็นผู้ประพฤติเสื่อมเสียก็ตาม สังคมโดยทั่วไปไม่ได้ให้ความสนใจในประเด็นความประพฤติดังเช่นที่ควรจะเป็น สิ่งเหล่านี้จึงกลายเป็นปัญหาส่งผลกระทบต่อความเชื่อเรื่องกรรม และการให้ผลของกรรมในสังคมไทยทำให้เกิดความเข้าใจเรื่องกรรมคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริง (บัวบุษรา อัครศรุตพิงศ์. 2560: 45) ความคลาดเคลื่อนดังกล่าวเป็นความคลาดเคลื่อนไปจากการตีความหมายของกรรมในพุทธศาสนาโดยกลับมีความสอดคล้องกับการตีความหมายในศาสนาพราหมณ์มากกว่ากล่าวคือ พุทธศาสนามองว่ากรรมเป็นเหตุในขณะที่ศาสนาพราหมณ์มองว่ากรรมเป็นผล (สุมาลัย กาลวิบูลย์. 2554: 95) ในความเป็นจริงคำว่า “กรรม” มีความหมายเป็นกลาง ไม่ได้ชี้ชัดลงไปว่าเป็นสิ่งดีหรือไม่ดี แต่ในปัจจุบันคำว่า “กรรม” มักจะถูกใช้ตรงกันข้ามกับคำว่า “บุญ” คำว่ากรรมและบุญจึงเป็นเรื่องชี้ชัดอย่างหนึ่งว่าคนเข้าใจความหมายของกรรมในทางไม่ดีเอาบุญเป็นฝ่ายข้างดีแล้วเอากรรมเป็นฝ่ายตรงกันข้าม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). 2550: 47) คำว่ากรรมตามที่ปรากฏในวลีบางวลีที่เป็นภาษิตไทยนั้นจึงมีความหมายคลาดเคลื่อนไปจากหลักกรรมตามหลักของพระพุทธศาสนามองว่ากรรมเป็นเหตุ “กรรม” ซึ่งเป็นหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่ได้รับความสนใจและถูกพูดถึงกันทั่วไป แม้ว่าสภาพสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปก็ตาม และเนื่องจากความเชื่อในเรื่องกรรมในปัจจุบันได้มีความคลาดเคลื่อนในข้อเท็จจริงเป็นอย่างมากทำให้ถูกใช้ไปในด้านลบเสียเป็นส่วนใหญ่ดังกล่าวข้างต้น ทำให้มีความจำเป็นต้องทำความเข้าใจที่ถูกต้องและนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตให้เหมาะสมด้วยย่อมเกิดประโยชน์เป็นอย่างยิ่งสำหรับตนเองและยังสามารถแผ่ไปสู่อื่นๆ ได้อีกด้วย (สุทศศรี สายรวมญาติ. 2554: 75) ดังกล่าวถึงความสำคัญอีกประการหนึ่งของกรรมคือกรรมมีอิทธิพลต่อการควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขเป็นเครื่องชี้กำหนดแนวทางของสังคม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). 2550: 155)

สำหรับสังคมไทยในปัจจุบันที่เรียกว่าสังคมผู้สูงอายุ การดูแลผู้สูงอายุให้มีคุณภาพจึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ นอกจากต้องอาศัยปัจจัยหลายประการดังเรื่อง งบประมาณ สถานที่ นโยบายของภาครัฐ แต่ที่มีความสำคัญไม่น้อยคือปรัชญาหรือแนวคิดในการดูแลผู้สูงอายุ เพราะจะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่เป้าหมายคือคุณภาพของการดูแลผู้สูงอายุ ในฐานะที่สังคมไทยเป็นสังคมชาวพุทธ เพราะประชากรประมาณร้อยละ 94.6 นับถือพระพุทธศาสนา (สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2555: i) และยังคงคนในวัยสูงอายุด้วยแล้วย่อมมีความคุ้นเคยกับวิถีชีวิตที่ใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนาเป็นทุนเดิมด้วยพระพุทธศาสนาฝังรากลึกในสังคมไทยมายาวนานนับพันปี (สมบุญธน์ วัฒนนะ. 2561: 68) การที่ผู้สูงอายุมีความยึดมั่นและศรัทธาในศาสนาใดศาสนาหนึ่งสามารถใช้ศาสนานั้นเป็นที่พึ่งทางจิตใจทำให้ยอมรับการเปลี่ยนแปลงส่งผลกระทบต่อความสงบของจิตใจ (จิราพร เกศพิชญวัฒนา และคณะ. 2543) ในส่วนของศาสนาพุทธพบว่า พุทธศาสนาช่วยให้ผู้สูงอายุเข้าใจตนเองรู้จักคุณค่าของตนเองยอมรับการเปลี่ยนแปลงว่าเป็นสัจธรรมของชีวิตถือเป็นการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ (เสาวภา พรสิริพงษ์ ขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์ และยงยุทธ บุราสิทธิ์. 2557) ทั้งนี้ความเชื่อและความศรัทธาหนึ่งของผู้สูงอายุไทย คือ ผู้สูงอายุไทยมีความเชื่อเรื่องหลักกรรมเป็นอย่างมากโดยความเชื่อนั้นส่งผ่านมาจากความเชื่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาและจากคำบอกเล่าของบรรพบุรุษทำให้เกิดการสั่งสมในด้านจิตใจและความคิดที่ไม่อาจลดทอนความเชื่อที่มีดั้งเดิมลงไปได้หรืออาจกล่าวได้ว่าความเชื่อเรื่องกรรมของผู้สูงอายุถูกปลูกฝังอยู่ภายใต้จิตสำนึกที่แม้บางครั้งจะเป็นสิ่งที่ผู้สูงอายุเองก็ยังไม่ถึงหรือยังไม่เข้าใจอย่างถ่องแท้ก็ตาม (สุทศศรี สายรวมญาติ. 2554: 80) ดังนั้นงานวิจัยชิ้นนี้จึงมุ่งศึกษาแนวทาง

ตามหลักพุทธธรรมเกี่ยวกับความเข้าใจเรื่องกรรมตามแนวพระดำริสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) โดยศึกษาจากงานพระนิพนธ์ที่มีความเกี่ยวเนื่องกับเรื่อง “กรรม” เพื่อให้เข้าใจแนวทางที่ถูกต้องเกี่ยวกับเรื่องกรรม จากนั้นเพื่อให้เกิดการประยุกต์แนวคิดเรื่องกรรมให้มีเหมาะสมเข้ากับบริบทของสังคมไทยปัจจุบันจึงศึกษาแนวทางการเพิ่มระดับความเข้าใจเรื่องกรรมในผู้สูงอายุเพื่อประโยชน์แก่ผู้สูงอายุทั้งในระดับปัจเจกไปจนถึงระดับสังคมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวทางตามหลักพุทธธรรมเกี่ยวกับความเข้าใจเรื่องกรรม
2. เพื่อศึกษาแนวทางการเพิ่มระดับความเข้าใจเรื่องกรรมในผู้สูงอายุ

วิธีดำเนินการวิจัย

สำหรับการดำเนินการวิจัยเพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์สอดคล้องกับวัตถุประสงค์งานวิจัย เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ข้อแรก ข้อมูลหลักวิเคราะห์จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประเด็นศึกษาแนวทางตามหลักพุทธธรรมเกี่ยวกับความเข้าใจเรื่องกรรมตามแนวพระดำริสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) ศึกษาจากงานพระนิพนธ์ที่มีความเกี่ยวเนื่องกับเรื่อง “กรรม” จากงานพระนิพนธ์ จำนวนสี่เรื่อง ประกอบด้วย อานาจอันยิ่งใหญ่แห่งกรรม เรื่อง กรรมจาก “พระพุทธศาสนา และการนับถือพระพุทธศาสนา” ความเข้าใจเรื่องกรรม และ กรรม อวิชา สันโดษ ด้วยนอกจากพระองค์จะเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปทั้งภายในประเทศและในระดับนานาชาติดังที่ทรงได้รับการยกย่องจากผู้นำชาวพุทธ 32 ประเทศทูลถวายพระเกียรติยศอันสูงสุดเป็น “ผู้นำคณะสงฆ์สูงสุดแห่งโลกพระพุทธศาสนา” แล้ว พระองค์ยังมีพระจริยวัตรอันงดงามรวมตลอดถึงผลงานของพระองค์ยังเป็นแบบอย่างแห่งการสร้างองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาอันเป็นที่ประจักษ์ว่าสามารถน้อมนำมาปฏิบัติได้โดยง่ายเพราะล้วนแล้วแต่เป็นผลงานที่มีความกระชับเข้าใจง่าย (สุเชาวน์ พลอยขุม, 2551) โดยใช้แบบวิเคราะห์เอกสาร มีลักษณะเป็นตารางวิเคราะห์เอกสารและข้อมูลจากเอกสาร ทั้งสี่ชิ้นตามที่ระบุ จากนั้นนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ระบุศึกษาแนวทางตามหลักพุทธธรรมเกี่ยวกับความเข้าใจเรื่องกรรมเพื่อสรุปผลวัตถุประสงค์งานวิจัย ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และ เพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ข้อที่สอง ผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ประธานชมรมผู้สูงอายุที่ได้รับรางวัลดีเด่นที่เกี่ยวข้องการพระพุทธศาสนา 3 คน พระสงฆ์ผู้มีผลงานดีเด่นด้านการส่งเสริมการประยุกต์ใช้หลักธรรมตามหลักพุทธธรรมแก่ผู้สูงอายุ 3 รูป ผู้แทนจากสำนักงานส่งเสริมชุมชนคุณธรรม การศาสนา 3 คน และ ผู้แทนกองส่งเสริมศักยภาพผู้สูงอายุ กรมกิจการผู้สูงอายุ 3 คน รวม 12 รูป/คน ทั้งนี้เกณฑ์คุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูลหลักในแต่ละกลุ่มคือ เป็นบุคคลที่มีกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับการประยุกต์ใช้หลักธรรมแก่ผู้สูงอายุในห้วงเวลาปัจจุบันของจังหวัดในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลด้วยต้องมีการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย โดยใช้แบบสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยข้อคำถามมีจำนวน 3 ข้อ ประกอบด้วย 1. ในทัศนะของท่านควรมีแนวทางอย่างไรในการส่งเสริมการเข้าใจความหมายที่แท้จริงของคำว่า “กรรม” ที่เป็นได้ทั้งกรรมดีและกรรมไม่ดี ให้แก่ผู้สูงอายุ 2. ในทัศนะของท่านควรมีแนวทางอย่างไรในการส่งเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับการให้ผลของกรรม ให้แก่ผู้สูงอายุ และ 3. ในทัศนะของท่านควรมีแนวทางอย่างไรในการส่งเสริมการเพิ่มระดับการทำความดีที่ถูกต้องเหมาะสมให้แก่ผู้สูงอายุ จากนั้นผู้วิจัยรวบรวมสังเคราะห์ข้อมูลนำเสนอเพื่อสรุป

ผลวิจัยประสังคงานวิจัย วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อสรุปแนวทางการเพิ่มระดับความเข้าใจเรื่องกรรมในผู้สูงอายุ

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยแบ่งเป็น 2 ส่วนหลัก ประกอบด้วย

1. แนวทางตามหลักพุทธธรรมเกี่ยวกับความเข้าใจเรื่องกรรม จากงานพระนิพนธ์ที่มีความเกี่ยวเนื่องกับเรื่อง “กรรม” จากงานพระนิพนธ์ของสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) จำนวน 4 เรื่อง ประกอบด้วย อานาจอันยิ่งใหญ่แห่งกรรม เรื่องกรรม จาก “พระพุทธศาสนาและการนับถือพระพุทธศาสนา” ความเข้าใจเรื่องกรรม และ กรรม อวิชา สันโดษ พบว่า ประเด็นโดยสรุปจากหนังสือ “อานาจอันยิ่งใหญ่แห่งกรรม” ประกอบด้วย ความหมายของกรรม ความเข้าใจในเรื่องของกรรม การให้ผลของกรรม หลักหรือแนวทางในการประกอบกรรมดีไปจนถึงพ้นจากกรรม (การใช้สติยั้งคิดในการกระทำกรรม การอบรมปัญญาให้มีสัมมาทิฐิ การเป็นผู้ไม่ประมาทระวังในการกระทำกรรมตามหลักไตรลักษณ์ ความมั่นในกตัญญูตาธรรม หลักพุทธโธ และ การอบรมมรณสติ) ประเด็นโดยสรุปจาก กรรม จาก “พระพุทธศาสนาและการนับถือพระพุทธศาสนา” ประกอบด้วย ความเข้าใจเรื่องกรรม การให้ผลของกรรม แนวทางในการประกอบกรรมดีไปจนถึงพ้นจากกรรม (หลักธรรมข้อมรรคมีองค์ 8) ประเด็นโดยสรุปจากหนังสือ ความเข้าใจเรื่องกรรม ประกอบด้วย ความเกี่ยวข้องกันกับกรรมของทุกชีวิต ความหมายของกรรมตามหลักพระพุทธศาสนา ความเข้าใจในเรื่องของกรรมทั้งกรรมดีและกรรมไม่ดี การให้ผลของกรรม กรรมปัจจุบันเป็นข้อสำคัญแห่งชีวิต เหตุผลที่คนไม่เชื่อกรรมตามหลักพระพุทธศาสนา แนวทางประกอบกรรมดี แนวทางการป้องกันให้เชื่อเรื่องกรรมที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา ประเด็นโดยสรุปจากหนังสือ กรรม อวิชา สันโดษ ประกอบด้วย ความหมายของกรรม ความเข้าใจเรื่องกรรม ประเภทของกรรม การให้ผลของกรรม แนวทางในการประกอบกรรมดี และ การทำกรรมดีที่สำคัญที่สุดและควรเริ่มต้นก่อนคือกรรมทางใจ

ทั้งนี้พบว่าแนวทางตามหลักพุทธธรรมเกี่ยวกับความเข้าใจเรื่องกรรม มีความเกี่ยวข้องกับความเข้าใจในเรื่องของกรรมทั้งกรรมดีและกรรมไม่ดี การให้ผลของกรรม หลักหรือแนวทางในการประกอบกรรมดีไปจนถึงพ้นจากกรรม ความหมายของกรรม ความเกี่ยวข้องกันกับกรรมของทุกชีวิต กรรมปัจจุบันเป็นข้อสำคัญแห่งชีวิต เหตุผลที่คนไม่เชื่อกรรมตามหลักพระพุทธศาสนา แนวทางการป้องกันให้เชื่อเรื่องกรรมที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา ประเภทของกรรม และ การทำกรรมดีที่สำคัญที่สุดและควรเริ่มต้นก่อนคือกรรมทางใจ ทั้งนี้จึงพบว่าประเด็นสำคัญอันเป็นแนวทางตามหลักพุทธธรรมเกี่ยวกับความเข้าใจเรื่องกรรม มี 3 ประเด็นหลัก คือ ความเข้าใจในเรื่องของกรรมทั้งกรรมดีและกรรมไม่ดี การให้ผลของกรรม หลักหรือแนวทางในการประกอบกรรมดีไปจนถึงพ้นจากกรรม ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1: ประเด็นสำคัญอันเป็นแนวทางตามหลักพุทธธรรมเกี่ยวกับความเข้าใจเรื่องกรรม

แนวทางตามหลักพุทธธรรมเกี่ยวกับความเข้าใจเรื่องกรรม	งานพระนิพนธ์เรื่องอำนาจอันยิ่งใหญ่แห่งกรรม	งานพระนิพนธ์เรื่องพระพุทธศาสนาและการนับถือพระพุทธศาสนา	งานพระนิพนธ์เรื่องความเข้าใจเรื่องกรรม	งานพระนิพนธ์เรื่องกรรม อริชาตสันโดษ
ความเข้าใจในเรื่องของกรรมทั้งกรรมดีและกรรมไม่ดี	✓	✓	✓	✓
การให้ผลของกรรมหลักหรือแนวทางในการประกอบกรรมดีไปจนถึงพ้นจากกรรม	✓	✓	✓	✓
ความหมายของกรรม	✓	-	✓	✓
ความเกี่ยวข้องกับกรรมของทุกชีวิต	-	-	✓	-
กรรมปัจจุบันเป็นข้อสำคัญแห่งชีวิต	-	-	✓	-
เหตุผลที่คนไม่เชื่อกรรมตามหลักพระพุทธศาสนา	-	-	✓	-
แนวทางการป้องกันให้เชื่อเรื่องกรรมที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา	-	-	✓	-
ประเภทของกรรม	-	-	-	✓
การทำกรรมดีที่สำคัญที่สุดและควรเริ่มต้นก่อนคือกรรมทางใจ	-	-	-	✓

2. แนวทางการเพิ่มระดับความเข้าใจเรื่องกรรมในผู้สูงอายุจากสามประเด็นของแนวทางตามหลักพุทธธรรมเกี่ยวกับความเข้าใจเรื่องกรรม ผู้ให้ข้อมูลหลักแสดงทัศนะตามสามประเด็นหลักประกอบด้วย

แนวทางการเพิ่มระดับความเข้าใจเรื่องของกรรมทั้งกรรมดีและกรรมไม่ดีในผู้สูงอายุ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักแสดงทัศนะเป็นสามประเด็นหลักประกอบด้วย (1) การส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจความหมายของกรรมให้ครบถ้วนตามความหมายที่แท้จริงของกรรม (2) การส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจในความหมายของกรรมในแง่มุมมองของความหมายที่มีความลึกซึ้งละเอียดอ่อน และ (3) การส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจในความหมายของกรรมตามหลักเหตุผล

แนวทางการเพิ่มระดับความเข้าใจเรื่องของการให้ผลของกรรมในผู้สูงอายุ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักแสดงทัศนะเป็นสามประเด็นหลักประกอบด้วย (1) การส่งเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับผลของกรรมจากการกระทำทางกาย วาจา ใจ (ไตรทวาร) (2) การส่งเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับผลของกรรมจากเรื่องเวลาการกระทำกรรม และ (3) การส่งเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับผลของกรรมจากความรุนแรงของกรรม แนวทางการเพิ่มระดับความเข้าใจเรื่องของหลักหรือแนวทางในการประกอบกรรมดีไปจนถึงพ้นจากกรรมในผู้สูงอายุ พบว่า ผู้ให้ข้อมูลหลักแสดงทัศนะเป็นสี่ประเด็นหลักประกอบด้วย (1) การน้อมนำ

หลักธรรมจากพระอริยสงฆ์ที่ผู้สูงอายุนับถือมาเป็นแนวทางในการประกอบกรรมดีที่เหมาะสมกับตน (2) การเข้าวัดให้เกิดประโยชน์ตามที่ควรจะเป็น (3) ควรส่งเสริมให้ผู้สูงอายุกระทำความดีในส่วนที่กระทำ อยู่แล้วให้ถูกต้องและสม่ำเสมอ และ (4) ควรส่งเสริมให้ผู้สูงอายุกระทำความดีผ่านการเข้าร่วมกิจกรรมทาง สังคม

สรุปและอภิปรายผล

1. แนวทางตามหลักพุทธธรรมเกี่ยวกับความเข้าใจเรื่องกรรม พบว่ามี 3 ประเด็นหลัก คือ ความเข้าใจในเรื่องของกรรมทั้งกรรมดีและกรรมไม่ดี การให้ผลของกรรม หลักหรือแนวทางในการ ประกอบกรรมดีไปจนถึงพ้นจากกรรม สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาสาคร วรธมโมภาโส (2560) ในงานเรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์กฎแห่งกรรมที่ปรากฏในอรรถกถาธรรมบท ซึ่งผลการวิจัยของงาน ชิ้นนี้มีความเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ข้อที่หนึ่งและสองของงานวิจัยชิ้นดังกล่าว กล่าวคือ วัตถุประสงค์ ข้อแรกเพื่อศึกษาความหมายและประเภทกฎแห่งกรรมในพระไตรปิฎก และวัตถุประสงค์ข้อที่สอง เพื่อศึกษากฎแห่งกรรมที่ปรากฏในอรรถกถาธรรมบท พบว่า กรรม หมายถึง การกระทำทาง กาย วาจา ใจ ทั้งทางดีและไม่ดีที่ประกอบด้วยเจตนาและกฎแห่งกรรมคือผลของการกระทำของมนุษย์ หรือผลของการกระทำที่ประกอบจากเจตนา และ กฎแห่งกรรมในอรรถกถาธรรมบทนั้นแสดงให้เห็น ถึงกรรม 12 อย่างชัดเจน ในเรื่องของกระบวนการการทำหน้าที่ของกรรมเกี่ยวข้องกันอย่างมากกับ ระยะเวลาที่ให้ผล การให้ผลตามหน้าที่ และการให้ผลตามระดับความแรงของกรรม

2. แนวทางการเพิ่มระดับความเข้าใจเรื่องกรรมในผู้สูงอายุจากสามประเด็นของแนวทางตาม หลักพุทธธรรมเกี่ยวกับความเข้าใจเรื่องกรรม โดยแนวทางการเพิ่มระดับความเข้าใจเรื่องกรรม ทั้งกรรมดีและกรรมไม่ดีในผู้สูงอายุ พบว่า ควรมีการส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจความหมายของกรรม ให้ครบถ้วนตามความหมายที่แท้จริงของกรรม การส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจในความหมายของกรรม ในแง่มุมของความหมายที่มีความลึกซึ้งละเอียดอ่อน และ การส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจในความหมาย ของกรรมตามหลักเหตุผล สอดคล้องกับงานของอัมพร หุตะสิทธิ์ (2546) ในเรื่อง กรรม 12 และการ ให้ผล ซึ่งผลการวิจัยของงานชิ้นนี้มีความเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของงานวิจัยชิ้นดังกล่าว กล่าวคือ วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพรรณนาเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท และการให้ผลของกรรม โดยยึด กรรม 12 และการให้ผล ผลการวิจัยพบว่า ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก อธิบายเรื่องกรรมและการให้ผล ว่าเป็นเรื่องที่มีความสัมพันธ์กัน กรรม หมายถึงการกระทำที่มีเจตนาเป็นองค์ประกอบ เกิดขึ้นทางกาย วาจา และใจ อาจเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วระดับต่าง ๆ หรือกลาง ๆ ผลของกรรมนั้นก็จะมี ชั่ว หรือ กลาง ๆ เช่นเดียวกัน นี่เป็นกฎแห่งเหตุและผล กฎของการกระทำและการโต้กลับ แนวคิดเรื่องกรรมและ การให้ผล ตามทรรศนะของพระสุตตันตปิฎก เชื่อว่ากรรมกับการให้ผลเป็นกฎธรรมชาติที่ไม่มีตัวตน ดำเนินไปตามเหตุปัจจัย มีความอิสระอยู่นอกเหนืออำนาจภายนอก ดังนั้น สภาพที่เราเป็นอยู่ใน ปัจจุบัน ก็คือผลจากการกระทำอันมีเจตนาของเราในอดีต และสภาพในอนาคตของเรา ก็จะเป็นผล มาจากการกระทำอันมีเจตนาในปัจจุบันของเรา แต่อย่างไรก็ตาม ภายใต้กฎแห่งกรรม แต่ละบุคคล ยังคงมีเจตจำนงอิสระในการเลือกกระทำ เราจึงไม่เป็นแต่เพียงผู้รับผลของการกระทำในอดีตของเรา เท่านั้น แนวความคิดในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก กรรมหรือการกระทำนั้น ไม่จำเป็นต้องได้รับผลใน ระดับเดียวกัน ผลของกรรมอาจถูกทำให้แรงขึ้นหรืออ่อนลง โดยมีปัจจัยอื่นเป็นองค์ประกอบ กรรม อาจให้ผลทันทีที่ทำการนั้น หรืออาจให้ผลในภายหลัง แนวความคิดในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก กรรม

คือ การกระทำหรือการประพฤติตนตามหลักของศาสนา กรรมที่สูงสุดเป็นไปเพื่อทำลายกิเลส เพื่อให้ถึงเป้าหมายที่สูงสุดของศาสนา ส่วนกรรมดีระดับทั่วไป เป็นไปเพื่อการพัฒนาและสร้างสรรค์ประโยชน์ตนและคนอื่น ผลของกรรมดีทำให้เกิดความสุขทั้งในโลกหน้า และในที่สุดอาจจะนำไปสู่เป้าหมายที่สูงสุดได้ กรรมชั้นนั้น ย่อมเป็นไปเพื่อการทำลายประโยชน์ตนและคนอื่น ทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว ต่างก็เป็นปัจจัยทำให้ต้องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารเพื่อชดใช้กรรมของตนต่อไปตามพระคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาแล้ว กรรมและการให้ผล เป็นสิ่งที่ช่วยให้บุคคลมองชีวิตในสายยาว ไม่มองในสายสั้น เพียงเพื่อความ สุขความสมปรารถนาเฉพาะในปัจจุบัน โดยไม่คำนึงถึงทุกขโทษอันจะมีมาในชาติหน้า ยิ่งกว่านั้น หลักกรรมและการให้ผลยังช่วยให้บุคคลอดทนและสามารถทำใจให้สงบอยู่ได้แม้ในยามทุกข์ ดำเนินชีวิตด้วยสติปัญญาความเข้าใจในสภาพชีวิตเช่นนี้ ย่อมช่วยให้สงบสุขปราศจากการเบียดเบียนกัน

แนวทางการเพิ่มระดับความเข้าใจเรื่องของการให้ผลของกรรมในผู้สูงอายุ พบว่า ควรมีการส่งเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับผลของกรรมจากการกระทำทางกาย วาจา ใจ (ไตรทวาร) การส่งเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับผลของกรรมจากเรื่องเวลาการกระทำกรรม และ การส่งเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับผลของกรรมจากความรุนแรงของกรรม สอดคล้องกับงานของจักรพันธ์ สุทธิธรรม (2561) ในงานวิจัยเรื่อง ศึกษาการรับผลกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต ซึ่งผลการวิจัยของงานชิ้นนี้มีความเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ข้อที่หนึ่งและสองของงานวิจัยชิ้นดังกล่าว กล่าวคือ วัตถุประสงค์ข้อแรกเพื่อศึกษาการรับผลกุศลกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต และวัตถุประสงค์ข้อที่สอง เพื่อศึกษาการรับผลอกุศลกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท เถรวาทที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต พบว่า กรรมมีหน้าที่ มีลำดับและมีระยะเวลาในการให้ผลที่ชัดเจนแก่บุคคลที่กระทำกุศลกรรมหรืออกุศลกรรมให้ได้รับสุขหรือทุกข์อย่างแน่นอน ทั้งนี้หลักกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทได้จำแนกกรรมและผลของกรรมโดยแสดงถึงบุคคล 4 ประเภท คือ ทำชั่วแล้วไปเกิดในอบายทุกขวินิบาต นรก ทำชั่วแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ทำดีแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ และ ทำดีแล้วไปเกิดในอบายทุกขวินิบาต นรก

แนวทางการเพิ่มระดับความเข้าใจเรื่องของหลักหรือแนวทางในการประกอบกรรมดีไปจนถึงพ้นจากกรรมในผู้สูงอายุ พบว่า ควรมีการน้อมนำหลักธรรมจากพระอริยสงฆ์ที่ผู้สูงอายุนับถือมาเป็นแนวทางในการประกอบกรรมดีที่เหมาะสมกับตน การส่งเสริมการเข้าวัดให้เกิดประโยชน์ตามที่ควรจะเป็น การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุกระทำดีในส่วนที่กระทำอยู่แล้วให้ถูกต้องและสม่ำเสมอ และ การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุกระทำดีผ่านการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม สอดคล้องกับงานของ สุภาพรณ กัญญา (2560) เรื่อง หลักพุทธธรรมกับการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ: กรณีศึกษาสถานปฏิบัติธรรมแห่งหนึ่ง ซึ่งผลการวิจัยของงานชิ้นนี้มีความเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ข้อที่หนึ่งของงานวิจัยชิ้นดังกล่าว กล่าวคือ วัตถุประสงค์ข้อแรกเพื่อศึกษาหลักการและการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมของสถานปฏิบัติธรรมในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ พบว่า หลักการใช้หลักพุทธธรรมของสถานปฏิบัติธรรมในการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ 1) การดำเนินชีวิตตามคุณสมบัติของอุบาสกอุบาสิกาที่ดี 2) การดำเนินชีวิตตามแบบอย่างคุณหัสถ์อริยบุคคลในสมัยพุทธกาล และ 3) การปฏิบัติธรรมตามหลักธรรมสำคัญในพระไตรปิฎก โดยมีเป้าหมายหลักคือ การมุ่งพัฒนาทางด้านจิตใจของประชาชนและผู้สูงอายุ

ข้อเสนอแนะ

สำหรับข้อเสนอแนะ แบ่งเป็นสองส่วน ประกอบด้วย (1) ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ ควรนำผลการวิจัยเสนอหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะ ภาครัฐ และชมรมผู้สูงอายุ เพื่อส่งเสริมให้เกิดการประยุกต์หลักธรรมในการจัดการสุขภาพผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบหรือในลักษณะองค์รวมสอดคล้องกับแนวทางตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา และ (2) ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อแนวทางการเพิ่มระดับความเข้าใจเรื่องกรรมในผู้สูงอายุเพื่อสนับสนุนการศึกษาดังได้กระทำในงานวิจัยชิ้นนี้และศึกษาการประยุกต์หลักพุทธธรรมในการสร้างเสริมสุขภาพในการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุ

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยชิ้นนี้สำเร็จลุล่วงได้ทั้งนี้เพราะได้รับความอนุเคราะห์จากบุคคลหลายฝ่าย ซึ่งผู้วิจัยไม่สามารถระบุได้ทั้งหมด แต่ท่านสำคัญที่ถือได้ว่ามีส่วนช่วยผลักดันให้งานวิจัยชิ้นนี้เกิดขึ้นรวมทั้งติดตามงานของผู้วิจัยทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการอย่างต่อเนื่อง คือ รองศาสตราจารย์ ดร.ชลวิทย์ เจียรจิตต์ รองอธิการบดีฝ่ายแผนและยุทธศาสตร์เพื่อสังคม และรักษาการแทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์ ในฐานะครูและที่ปรึกษางานวิจัย นอกจากนี้ผู้วิจัยขอขอบคุณ สถาบันยุทธศาสตร์ทางปัญญาและวิจัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ผู้ให้ทุนการวิจัย ผู้ให้ข้อมูลหลักที่ได้ให้ข้อมูลอันมีประโยชน์ และท้ายที่สุดผู้วิจัยขอกล่าวถึงกำลังสำคัญในการทำงานคือ ครอบครัวของผู้วิจัยที่ทำให้ผู้วิจัยมีกำลังใจและกำลังกายทำงานวิจัยให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

- จักรพันธ์ สุทธิธรรม. (2561). ศึกษาการรับผลกระทบในพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต. **วารสารพุทธมคค์. 3**(1): 19-25.
- จิราพร เกศพิชญวัฒนา จันท์เพ็ญ แสงเทียนฉาย ยูพิน อังสุโรจน์ และ Berit Ingersoll-Dayto. (2543). ความสุขทางใจของผู้สูงอายุ: การศึกษาเชิงคุณภาพ. **วารสารพุทธภาววิทยาและเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ. 1**(3): 21-28.
- บัวบุษรา อัครศรุตพิงศ์. (2560). บูรณาการความเชื่อเรื่องกรรมและผลของกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทด้วยมหากัมมวิภังคสูตร. **วารสารพุทธมคค์. 2**(1): 43-52.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). (ม.ป.ป.). **อายุยืนอย่างมีคุณค่า**. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2550). **ธรรมนุญชีวิต**. กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- พระมหาสาคร วรธมโมภาโส. (2560). การศึกษาเชิงวิเคราะห์กฎแห่งกรรมที่ปรากฏในอรรถกถาธรรมบท. **วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา. 8**(2): 11-23.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย, มูลนิธิ. (2536). **พระไตรปิฎกและอรรถกถาแปล ฉบับครบรอบ 200 ปี แห่งราชวงศ์จักรีกรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช 2525**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

- สมบุญ วัฒนะ. (2561). พุทธปรัชญากับการดูแลผู้สูงอายุ. *วารสาร มจร การพัฒนาสังคม*. 3(2): 13-31.
- สุทัสศรี สายรวมญาติ. (2554). อิทธิพลของความเชื่อเรื่องกรรมที่มีต่อชีวิตของผู้สูงอายุ: ศึกษากรณีผู้สูงอายุในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านบางแค. *วารสารวิทยบริการ*. 22(1): 73-84.
- สุภาพรณ์ กันยะดี. (2560). **หลักพุทธธรรมกับการสร้างเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ: กรณีศึกษาสถานปฏิบัติธรรมแห่งหนึ่ง**. วิทยานิพนธ์ ส.ม. (การจัดการสร้างเสริมสุขภาพ). ปทุมธานี: คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.
- สุมาลัย กาลวิบูลย์. (2554). การศึกษาวิเคราะห์ประเพณีสารทเดือนสิบกับแนวคิดเรื่องกรรมและการอุทิศส่วนกุศลในพุทธศาสนานิกายเถรวาท. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี*. 3(2): 94-128.
- สุเชาวน์ พลอยชุม. (2551). **พระเกียรติคุณสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน) วัดบวรนิเวศ**. กรุงเทพฯ : มหามงกุฎราชวิทยาลัย.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2555). **สำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2553 (ทั่วราชอาณาจักร)**. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.
- เสาวภา พรสิริพงษ์ ขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์ และ ยงยุทธ บุราสิทธิ์. (2557). วัดในพุทธศาสนากับความพร้อมในการรองรับสังคมผู้สูงอายุ. *วารสารภาษาและวัฒนธรรม*. 33(1): 99-125.
- อัมพร หุตะสิทธิ์. (2546). **กรรม 12 และการให้ผล**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. (ภาษาไทย). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี. ถ่ายเอกสาร.